

Litteratur

TYRGILS SAXLUND:

Från Oscar II:s dagar

Intresset för Oscar II och hans tid är uppenbarligen i stigande. Ett antal nyutkomna böcker belyser från skilda synpunkter det livaktiga kulturlivet under denna period och lägger därmed nya aspekter till bilden av kungen, hans vänner och motståndare.

Germund Michaneks "Skaldernas konung. Oscar II, litteraturen och litteratörerna" (Norstedts) är inte så ensidigt litterärt inriktad, som titeln ger sken av. Författaren ger också sina läsare ett stycke sedehistoria. I våra dagar är det svårt att förstå den enorma beundran samtiden hyste för kungens tale- och diktarkonst. Hans pompösa och bildrika sätt att uttrycka sig gick ju egentligen stick i stäv med de stilideal, som började tränga fram under hans livstid. Under kungens sista regeringsår var litteraturen en helt annan än under hans ungdom, men själv höll han fast vid föråldrade litterära ideal. I vissa lyriska dikter kunde han finna en mjuk och innerlig ton, men det mesta han skrev är stendött idag. Främst gäller det hans av Svenska Akademien prisbelönta nationella diktsvit "Ur Svenska Flottans Minnen", skriven under prinstiden.

Kungens uppskruvade talekonst hängde intimt samman med ett annat drag i hans personlighet: poserlandet. Han njöt av sin ställning som landsfader och ville framstå både som nationell ledare och föredöme för sitt folk. Michanek är kritiskt inställd till kungen. Han pekar på skillnaden mellan ideal och verklighet. Den moraliserande landsfadern, som föredrog egenhändigt författade religiösa betraktelser för beundrande societetsdamer, hade samtidigt förbindelser av helt annat slag med skådespelerskor från de kungliga teatrarna. Oscar II:s tid var dubbelmoralens tidsålder.

Samtidigt hade kungen många positiva sidor, vid vilka Michanek gärna kunde ha dröjt utförligare. Han var lojal och vänfast. Michanek skildrar ingående hur Carl Snoilsky utstöttes ur sällskapslivet, sedan han skilt sig och gift om sig. Skalden tillbringade en lång tid i frivillig landsflykt. Under hela denna tid slu-

tade kungen aldrig att stödja Snoilsky. Det var också genom kungens personliga insats, som han slutligen utnämndes till riksbibliotekarie 1890. Denna utnämning kritiserades och ledde till en ganska hätsk riksdagsdebatt. Michanek är inte lika kritisk mot utnämningen, som tidigare bedömare. Snoilsky var en fullt kompetent ämbetsman, menar författaren.

Oscar II ville vara en regerande monark – inte en namnstämpel. Han ville också vara en diktarfurste – av typ Gustaf III – omgiven av skalder. Därför försökte han knyta så många vänskapsförbindelser som möjligt med författare och konstnärer. Sina proselyter hjälpte han, inte minst ekonomiskt. Speciellt försökte han hålla goda kontakter med de norska författarna, framför allt Jonas Lie och Henrik Ibsen, medan Björnson var ett stående hatobjekt. Ibsen och kungen betygade varandra ömsesidigt sin högaktning: "två ovanligt fåfänga mäns" möte, konstaterar Michanek sardoniskt.

Mindre idealiskt var kungens förhållande till Strindberg och den nya litteraturen i Sverige. Kungens roll under Giftas-åtalet 1884 är fortfarande oklar, men Michanek kan frikänna drotnings Sophia från att ha legat bakom åtalet.

Utan att tveka använde kungen Svenska Akademien, som ett kulturpolitiskt redskap och akademiens sekreterare Carl David af Wirsén var den främste målsmannen för kungens idéer. Längre var Wirsén en av de mest hatade och omstridda männen i svenskt kulturliv. Det är därför av stort värde, att vi nu fått hans gärning mera allsidigt belyst. Det sker i professor Alf Kjelléns bok "Bakom den officiella fasaden. En studie över Carl David af Wirséns personlighet" (Almqvist & Wiksell). Kjelléns bok har en smalare inriktning än Michaneks. Den är mera strikt vetenskaplig, men trots detta lättläst och kompletterar på ett intressant sätt litteraturen om Oscar II och hans tid.

Kjelléns studie över Wirsén är inte – lika litet som Michaneks bok om Oscar II – någon äreräddning av föremålet. Efter en relativt både liberal och glad ungdom, utvecklades af

Wirsén mot allt större förstokelse. Även i hans fall kan man tala om en starkt utvecklad dubbelmoral — han talade gärna ett fromt språk, men levde kräset. Det var denna dubbla bokföring, som gav Henrik Schück uppslaget till en av svensk litteraturs mera formidabla niddikter, i vilken man bland annat kan läsa:

Jag älskar kämpa med i trons kampanj
Jag älskar ostron, tryffel och champagne.
Men städse dock förrän jag fuktat strupen
Jag ber en liten bön vid middagssupen.

Kjellen analyserar ingående hur af Wirsén trots sina fromma åthävor kände en kraftig dragning till sensuella och demoniska inslag i konst och litteratur. I sekelskifteskunsten och -litteraturen möter man gång på gång denna klivna inställning till de underjordiska krafterna i det mänskliga psyket. Ofta resulterade denna brytning i storartad dikt och konst.

Av Kjelléns undersökning framgår, att af Wirsén uppenbarligen var psykiskt sjuk. Han hade starka masochistiska drag och tycks närmast ha njutit av rollen som hatobjekt. Inte bara motståndarna, utan även många av hans meningsfränder stöttes bort av hans överdrivna agerande och despotiska lynne.

Även den liberala oppositionen mot kung Oscar och den despotiske akademisekreteraren har fått en bok. Den heter "Ung på 90-talet. Edvard Alkman som kulturkritiker" (Raben &

Sjögren) och är skriven av journalisten Eva von Zweigbergk — dotter till bokens föremål. I denna bok befinner vi oss i en helt annan miljö än i de båda tidigare behandlade: i de litterära och konstnärliga kretsarna i det dåtida Stockholm. Det rådde ett synnerligen livaktigt kulturellt liv — speciellt jämfört med dagens — och Zweigbergk har haft ett tacksamt ämne. Tyvärr är hennes framställning inte särskilt djuplodande och därigenom tappar läsaren intressanta perspektiv och jämförelser. Så förekommer af Wirsén även i denna bok, men bara som buse. En analys av hans reella betydelse i kampen mot de unga radikalerna saknas.

Tydligt framträder dock hur dåtidens intellektuella var internationellt välorienterade och öppna för nya impulser. Pressdebatten var livaktig och det fanns bara i Stockholm ett flertal tidningar av alla schatteringar, öppna för litterär och kulturell debatt. Edvard Alkman, sedermera chefredaktör för Göteborgs-Posten och liberal politiker, spelade en viktig roll som förespråkare för nittitalsidéerna. Han introducerade också utländsk litteratur i Sverige, främst Oscar Wilde. I första hand var Alkman dock konstkritiker och medverkade till att ge de unga konstnärerna i "Konstnärsförbundet" deras rättmätiga plats i svenskt medvetande. Därför är boken om Edvard Alkman intressant för belysandet av den oscarianska epokens kulturliv.